

*Acta synodi binnen Liewarden opten 14^{en} Septembris
anno 1619 voor den middach verhandelt ende voor-
gefallen.*

Ten eersten is nae aenroepinge van Godes h. naeme dominus REGNERUS HACHTINGIUS gecoooren als praeses ende HILARIUS SIBRANDI als scriba synodi.

Daernae syn d'procuratien ofte credentsbrieven vertoont, geleessen, ge-examinirt ende geapprobirt. Ende zyn ten eersten mit genoechsaeme instructie uyt het collegie van den E. M. heeren Gedeputirde Staten als directeurs synodi verscheenen die eehrenpheste achtbaere wijze ende zeer discrete heeren mynheer ABRAHAM VAN ROORDA ende HYPOLITUS CRACK ende van den broederen mit eerbiedinge ontfangen.

Daernae uijttē classe van Liewarden: dominus REGNERUS HACHTINGIUS ende dominus JULIUS ATZONIUS van Oenkereck als dienaeren, ende dominus doctor HEN. BRAHE, medicus tot Liewarden, ende FREERCK DERCKS tot Wirdum als ouderlingen;

uijttē classe van de Soevenwouden: dominus FRANCISCUS HAVERCAMPIUS, dienaar des h. evang. tot Oldeholdtpaede, ende dominus ABRAHAMUS DOMINICI, dienaar des h. evang. opt Heerenveen als dienaeren, ende RINCKE LYCKLEMA tot Oudeschoot ende FRANS TIMENS tot Oudeboorn als ouderlingen, doch RINCKE LYCKLEMA is niet eerscheenen ende om rheeden geexcusirt;

uytte classe van Sneeck: dominus GFRLACUS HABBONIS, dienaar tot Deersom, ende dominus TAMMERUS GERHARDI, dienaar in der Jilst als dienaeren, ende JURLIEN MICHIELS, borgemeester tot Sneeck, ende DIRCK DIRCKS, borgemeester tot Schlooten als ouderlingen;

uyttē classe van Bolschwirt: dominus JOHANNES BILTIIUS, dienaar binnen Worcom, ende dominus JOHANNES HICHTOMMANNUS opt Nijelandt als dienaeren, ende mijnheer REIJMER HAERINCKS, borgemeester tot Bolschwirt, ende JACOB EEMES, secretaris van Heemelerolphaert als ouderlingen;

uyttē classe van Franecker: dominus JARRICHIUS WILHELMI ende dominus TIMANNUS OBBONIS als dienaeren, ende den eersaemen SIERCK HALJESZ van Oosterbierom ende SYBE JIPPESZ als ouderlingen;

uyttē classe van Docom: dominus HILARIUS SIBRANDI ende dominus

1) Hierop volgen nog extracten uit de acta der deputaten van 17 Juli 1621 en enkele van de jaren 1624 en 1625.

NICOLAUS JOHANNIS als dienaeren, ende jonkheer JACOB VAN RUFFELAER ende CAREL JANS als ouderlingen.

Ende is daernaes deese sessie mit dancksegginge geeijndigt.

Daernaes syn nae den middach heerleessen daeta synodalia, voorleeden jaere 1618 binnen Docom affgehandelt, ende opt 7 articul spreekende vant loopen der Jesuiten deur deesse landen laet het synodus hetselve by tbesluit aldaer gemaect.

Opt 9^e articul zijnde het eerste gravamen classis Bolswerd. geweest spreekende, dat alle oude goede resolucien mochten int werck gestelt worden ende het synodale extract van de 4 gecommittirden des voorleeden synodi oovergesien, deurdien het in alle classen noch niet geleessen is, acht het synodus alsnoch noodich, dattet in alle classibus geleessen ende alsoo voorts eenmael geeffectuirt worde.

Volgen nu voort die besluiten van beschwaeringen, die tot deessen teegenwoordigen synodum gebrocht zyn.

Opt eerste gravamen des classis van Liewarden, oft d'resolucien by den synodo nationael genoomen van den gecommittirden totten selven synoden niet behooren eerst mit haere principalen gecommunicirt te worden, alleer sy totte polityquen worden gebracht ende derselver approbatie ende confirmatie daerop versocht, het synodus teegenwoordich laet hetselve staen tot verclaeringe van de gecommittirde des synodi nationael, doch hyrvan deur d'E. heeren commissarien naerder bericht zynde hout sick voor deessen daerinne gecontentirt.

Opt 2^e gravamen, oft dienaeren niet zynde gecommittirt mit haere teegenwoordicheijt d'synodale vergaederungen in allen ende allerleye actie moogen bywoonen, is geresolvirt, dat sy by d'generalia ende doctrinalia moogen praesent zyn, maer by d'personalia naer discretie der synoden.

Opt 3^e gravamen, oft tniets geraeden sy, dat nae verloop van seeckere jaeren alsoock by geleegentheijt van affcoop, verwisselinge ofte aengaende andere veranderinge van meijerluiden die landtsaete van de pastoryen ten platten lande saeten gebrueckende telckes eenige penningen tot praesenten geeven in conformite van de cloostermeyers ofte anderssins, ten eynde daerin eenpaericheijt by alle dienaeren worde onderhouden, is beschlooten, dat een yder dienaer sal handelen in syn plaetze nae de billickheijt, discretie ende meeste stichtinge.

Opt 4^e gravamen, oft tniets goedt waere, dat voor d'gemeene beeddaegen in tyts een jeeglyck dienaer ende daertoe alle dorprechters ende in allen dorpen, daer gien dienaers woenen, missyven worden behandiget, aen-

gemerckt dat deur versuimenisse van deesen groote onordeninge op verscheyden plaetsen wordt gepleecht, is beschlooten, datte deput. syn. by d'E. Moog. h. sullen versuecken, dat haer wil believen ordere te stellen, dat yder dienaer copye mach hebben van de uytorschrijvinge der beedaegen, die gehouden sullen worden, ende dat van gelycken oock aen den dorpen, daer gien dienaers wonen, copije bestelt worde, eer d'beedach gehouden wordt, om d'gemeente voor te leessen.

Waermeede die 4^e sessie mit dancksegginge is beschlooten.

Opten 15^{en} Septembris voor den middach zyn volgens deese gravamina affgehandelt.

Opt eerste gravamen classis Bolsward. spreekende, off tniët goet waere, datte jaermerckten ten platten lande, insonderheyt die op Sondaegen gehouden worden, mochten worden gecassirt, gemerckt opte selve niet dan alle onheyl ende godtloossheyt wort gespeurt, waerby oock gedaen is van vercoopinge der boelgoeden, welcke in eenige plaetsen op Sondaegen geschiet, is beschlooten, datte deputaten synodi by d'E. M. h. Gedep. Staten sullen aenhouden, datte oude resolutien, by tlandtschap genoomen vant cassiren eeniger jaermerckten ten platten lande, moogen geeffectuirt worden ende, soo daer eenige jaermerckten in eenige dorpen zyn, die niet connen affgeschafft worden, fallende op Sondaegen, dat d'selve totten naestfolgenden dach mochten opgeschort worden, ende dat van gelycken d'officieeren versocht sullen worden om te weeren d'vercoopinge der boelgoeden, die in haeren bedrijve op Sondaegen mochten voorfallen, opdat alle ontstichtinge ende ontheylginge des Sondachs gemijdet mach worden.

Opt 2^e gravamen, dat gien Papisten (waeronder het synodus meede wil begreepen hebben Mennonisten) tot kerckfoochden mochten gecooen ende gestelt worden, blijft het synodus bij d'resolutie der h. Staten oover deessen genoomen om meede by den deputaten versocht te worden, dat sy moogen geweert worden.

Opt 3^e gravamen, datte conventicula der Remonstranten alsoock der Papisten ende ander schaedelycke sectarisen mochten worden geweert, is beschlooten, datte deputaten synodi by d'E. heeren Gedeputirde Staten sullen aenhouden, dat het placcaet hijroover, by d'Hooch M. h. Generaele Staten uytgegeeven, mach geeffectuirt worden.

Opt 4^e gravamen, datter een eenpaerigen voedt int beroepen der kercken-dienaeren mochte worden gehouden, is geresolvirt, dat elcks hyrin sal moogen handelen, soo sy in haere plaetzen stichtelyckst sullen befinden te weessen.

Ende is hymmeede deese sessie weederom mit dancksegginge geschlooten.

Naedat deesse gravamina zyn afgedaen, is nae den middach op daege voornoemt opt gravamen vant classis Franeq. houdende, off een classis het synodus mach uytstellen, dattet niet opte behoerlycke tydt gehouden worde, geadviseert dattet niet mach noch behoort te geschieden, maer syn nochtans d'broederen des classis van Liewarden voor ditmael geexcusirt, deurdien het nationael synodus worde gehouden ende d'uytcompste van dien worde verwacht.

Is van den broederen der 7 Wouden voorgesteld, datten deput. synodi in last mochte gegeven worden om by d'E. M. heeren Ged. Staten aen te houden, datte resolutie om praedicanten, volmachten etc. te stemmen int werck gestelt ende onderhouden mochte worden, twelek het synodus voor dienstich te zyn aanneemt, ende geeft den deput. by deesen last om sulcks te doen.

Is voorts by d'broederen classis Sylvanae een fraege voorgesteld, off eener, die soozeer aen syn lichaem ende leeden gecrenckt is, dat hy op 2 krucken moet gaen ende naeuwelicks opten predigstoel soude connen coomen, tottet examen ende volgens voorts totten kerckendienst mach toegelaeten worden? Is by den broederen des synodi geadvisirt, dattet om reeden niet behoort te geschieden, maer moogen lyden, dat by den deputaten aen de E. M. heeren Gedep. Staten versocht worde om een onderhout, ter tydt hy mit een schooldienst voorsien werde.

Noopende tgheene dat by den deputaten synodi is onverricht gebleeven ende haer in den voorgaenden synodo Doccumana waere belast, is geordineert, dattet selve van den deputaten deeses synodi geeffectuirt sal worden, waeronder meede begreepen wordt d'saecke van LAMBERT JANSSEN opte Schingen.

Daernae syn d'gecommittirde des nationalen synodi in deesen synodo verscheenen ende hebben rappoort gedaen van haeren weederfahren ende den praesidi eenige stucken behandiget ende zyn daernae mit groetenisse ende geluckwenschinge gescheyden.

Is alsoo d'sessie wederom mit dancksegginge geeyndigt.

Opten 16^{en} Septembris 1619 voor den middach syn die Canones nationalis synodi noopende die leere voorgenomen ende in den synodo geleessen ende volgens geapprobirt ende voor goedt gekent als in G. h. woort wel gefundirt.

Daernae is seecker formulier van onderteekening geexhibirt ende van den broederen des synodi soo dienaeren als ouderlingen doch elcks voor haeren persoonen eendrachtelyck onderteijckent in voegen naebeschreeven:

Wij ondergeschreeven dienaeren ende ouderlingen, repraesentirende het

synodum, teegenwoordich gehouden binnen Liewarden, sonder respect van onssen classen maer voor onssen persoonen, verclaeren oprechtelyck in goeder consciencie voor den Heere mit deese onse onderteyckeninge, dat wy van hertten gevoelen ende gelooven, dat alle die art. ende stucken der leehre, in d'Confessie ende Catechismo der Neederlantsche ende Gereformirde kercken begreepen, mitsgaeders die verclaeringe oover eenige poincten der voornoemde leehre in den nationali synodo anno 1619 tot Dordrecht gestelt, in alles mit Godes woort oovereen te coomen, belooven derhalven, dat wij d'voornoemde leehre neerstelyck zullen leehren ende getrouwelyck voorstaen sonder jeets teegens d'selve tsy oopentlyck ofte int besonder, directelick ofte indirectelick te leehren ofte te schryven, gelyck oock dat wy niet alleene alle dwaelingen daerteegens strijdende, ende naementlyck die in den voornoemden synodo gecondemnirt zijn, verwerpen maer oock sullen teegenstaen, weederleggen ende helpen weehren. Ende indien het soude moogen gebeuren, dat wij nae deesen eenich bedencken ofte gevoelen teegens die voornoemde leehre ofte eenich punct derselver souden moogen krijgen, belooven wij, dat wij tselffde noch oopentlick noch heymelick sullen voorstellen, drijven, praedyken ofte schryven, maer dat wy tselve alvooren den kerckenraet, classi ofte synodo sullen oopenbaehren om van d'selvige geexaminirt te worden, bereijt zynde het oordel derselver altydts gewillichlyck ons te onderwerpen, op poena dat wij hyrteegens doende ipso facto van onssen dienst sullen zyn gesuspendirt. Ende indien tot eenigen tyde d'kerckenraet, classis ofte synodus om gewichtige oohrsaecken van naedencken souden moogen goetfinden tot behoudinge van eenicheyt der suiverheyte in de leehre van ons te vereijschen ons naerder gevoelen ende verclaeringe oover eenich articul van de voornoemde Confessie, Catechismus ende synodale verclaeringe, soo belooven wij oock mitsdeesen, dat wij daertoe tot allen tyden sullen bereyt ende gewillich weessen op poena als booven, behoudens het recht van appel in cas van beschwaernisse, geduirende d'welcke tydt van appel wy ons nae d'uijtspraecke ende ordre des synodi provincialis sullen reguliren. Aldus gedaen in onssen synodale vergaederinge opten 16^{en} Septembris 1619.

Was voortaen onderteeckent van de tsaementlycke broederen des synodi, wiens naemen tevooren uijtte respective procuratien geregistrirt staen.

Waermeede deese sessie is geeijndigt.

Op dach boevengeschreeven naer noen is ten eersten beschlooten, datter drie uyt het midden vant synodo sullen geschickt worden aen den E. h. volmachten vant landtschap om te versoecken cotype van de resolutie, genoomen opt stuck van de kerckenordninge, ende syn hyrtoe gecommittirt dominus FRANCISCUS AVERKAMPUS, dominus JOHANNES BILTUS ende mijnheer

RIEMER HAERINCKS. Van gelycken is d'selve mannen last gegeven om mijn E. heer EERNST VAN AELJVA, mynheer HAERINXMA ende TAECO VAN AYSMA te begroeten, oft thaer wilde believen den synodo eenige oopeninge te doen van tghene sy kennisse hadden noopende der kerckenordninge, in synodo nationali tot Dordrecht beschlooten.

Ondertuschen is voorgenoomen seeckere missive, sonder naem in synodo vertoont, waerinne die persoon des dienaers tot Buittenpost mit eenige misdaeden beschwaert wierde, waeromme het synodus den classi van Docom belast om daerop naer behooren sick tinformiren, ende in tghene d'waerheyte befonden wordt, hem daerover te straffen naer behooren. Wordt miteen den deput. synodi belast om daerop acht te neehmen, off by tclassis voornoemt daerin naer behooren gehandelt wordt, soo niet sullen tclassis daertoe houden om tselve te doen. Van gelycken sal het classis informatie neehmen opte leehre van de dienaeren van Docom, die deurt voornoemde brieff ende geruchten beschuldigt zijn.

Voorts zyn d'ed. eernt. heeren EERNST VAN AELJVA, EERNSTUS VAN HAERINXMA ende jonker TAECO VAN AYSMA opt versoeck des synodi in de vergaedinge eerscheenen ende hebben eenige oopeninge gedaen van de kerckenordninge, in de synodo tot Dordrecht beschlooten, waermeede oock deesse sessie is geeyndigt.

Opten 17^{en} Septemb. voor noen sy d'acten van de kerckenordninge geleessen doch niet alle, maer alleenich die, waerinne int nat. synodo nu laest tot Dordrecht gehouden veranderinge is geschiet, ende is op deessen geresolvirt als folcht:

Alsoo het stuck van de kerckenordninge, gearrestirt in den synodo tot Dordrecht deesses teegenwoordigen jaers 1619, den provintialen synodo van Friesslandt vergaedert binnen Liewarden den 15^{en} Septembris 1619 is voorgecoomen, ende nae gedaene relaes van de gecommittirde des nat. synodi, onsse waerde ende l. broederen approbatie is versocht, soo ist dattet synodus teegenwoordich in de vreesse des Heeren naer rijpe bedencken ende betrachtunge van alles, dat deesenaengaende soude dienen aengemerckt, mit eenstemmige resolutie hebben beschlooten sulcks doende alsnoch mitsdeessen, dat sy blyven by tghene in deessen mooge overeencoomen mit die van oudts aengenoomen kerckenordninge, die nu alvooren mit genoechaame stichtinge is onderhouden, approbirt ende aengenoomen, sonder nochtans in te willigen, approbiren ende toe te stemmen eenige soodaeninge dingen, die tevooren niet gebrueickt ende nu van nijes mochten ingestelt zyn, daerdeur cenige scheuringe in de kercke ende gemeenten ende onheijll in deesse onsse provintie soude moogen ontstaen, ende meede

om voor te coomen alle diffidentie, die deessen aengaende tuschen d'E. M. h. Staten deeser provincie ende d'kercke alhyr soude moogen ontstaen, vermits nu alvooren op deessen by haer E. M. resolutie waere genoomen, hoewel nochtans d'vergaedinge deessen onssen waerden broederen den gecommittirden voornoemt hoochlyck bedanckt haerer arbeyt ende goede intentie, die sy moogen in deessen gebruikct hebben. Ende om voor te coomen eenige naelaeticheyt ofte schlapheijt, die van den classen teegens die dienaeren, kerckenrhaeden ofte schooldienaeren onder haer sortirende soude worden gespeurt ofte befonden, wordt mitsdeessen allen respectiven classen bevoolen naerder inspectie ende kennisse te neehmen van alle onordentheeden, die in de plaetzen onder haer sortirende soudon worden bevonden, alles ter eehren Godes ende stichtinge syner gemeente.

Daerna is meede beschlooten, datte deput. synodi sullen beforderen by den classen die onderteekeninge vant formulaer, by den synodum onder- teykent, hetsy dat sy dit gelyckelyck ofte deur verwisselinghe doen ende dat ten spoedigsten. Ende soo syt noodich bevinden, sullen sy den E. M. heeren Gedeputirde Staten moogen begroeten, dattet haer wil believeen eenige uyt het midden van haer daer meede by te foege in conformite van andere provincien.

Voorts alsoo het synodus kennisse gecreegen heeft, dat in de provincie van Ooverjyssel aen de Ronde Blesse ende op anderen plaetsen, int drost- amt van Vollenhoove geleege, die Papisten gewoontlyck byeencompsten houden, belast het synodus den deputaten synodi aen de E. M. heeren Gedep. Staten te versuecken, dat haer wil believeen aen de heeren drosten van Vollenhoove oft by ontbeeren van denselven aen de h. Staten van Ooverjissel aenschrijvinge te doen, dat sulcks mochte geweert worden.

Opte particulire vraege van domino BILTIO voorgesteld, oft het den diaconen der gemeente Christi vrijstaet die contributiepenningen van de lombarden affcoomende te ontfangen ende aen de leedemaeten der gemeente Christi uyt te deelen, is geresolvirt sulcks geheelyck mit G. h. woordt te strijden ende alsoo ongeoorlooft te zijn volgens voorige synodale resolutien.

Hyrnae syn tot deputaten synodi voor dit jaer gecooren: uytten classe van Liewarden dominus BERNHARDUS FULLENTUS, dienaer tot Liewarden, ende DIRCK WILFMS, ouderlingh aen S. Annekercke. Die van de 7 Wouden continuiren ende syn: dominus JOHANNES KLINCKHAMERUS, dienaer opte Jouwer, ende SCHIUTERT KEYMPES WIAERDA, ouderlingh van Accfom. Ujitten classe van Sneek syn voor twee aenstaende jaeren veicooren: dominus FRANCISCUS WOLTHERI, dienaer tot Oostereynde, ende WIJEMER LIEUWES, borgemeester tot Schlooten als ouderlingh. Uytten classe van

Bolschwirt: dominus ALBERTUS NIJENHUIJS, dienaer tot Borchwert, ende BROER CORNELIS, borgemeester tot Worcom als ouderlingh. Uytten classe van Franecker: dominus PETRUS WOMELIUS, dienaer tot Herbaeyom, ende GERRILT BAERTS, ouderlingh van S. Jacobskercke. Uyt het classis van Docom: dominus BARTOLDUS HUSMANNUS, dienaer tot Eehe, ende SYBRANDT PIETERS, ouderlingh tot Aelssom.

Eyndelyck is censura morum gehouden ende d'E. heeren commissarien uijttē Staten boovenghenoemt syn van den synodo bedanckt geworden voor haere praesentie, goede diensten ende directie den synodo beweessen ende haer E. E. zyn d'resolutie des synodi gerecommendirt om favorablyck haeren collegio te rapportiren. Zyn daerbeneffens gebeden haer best hyrin te willen doen, dat sy een goedt effect mochten sortiren. Ende is d'vergaederinge mit dancksegginge ende aenroepinge van Godes h. naeme mitsgaeders broederlycke groetenisse in vrundtschap gescheyden op huden den 17^{en} Septembris 1619.

Aldus gedaen in de synodale vergaederinge, gehouden binnen Liewarden, ende uytten naeme ende last des synodi voornoemt by praesidem ende scribam verteeckent ende bevesticht.

REGNERUS HACHTINGIUS, praeses synodi.

HILARIUS SIBRANDI, scriba synodi. 1)